

Віра Пігіда

**РОЗРОБКА СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ТА
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
У ЗДІЙСНЕННІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ**

Останнім часом у нашій країні все більших масштабів набуває явище зовнішньої трудової міграції, коли через кризові процеси в економіці, нестабільність заробітків та незадовільне матеріальне становище люди вимушено виїжджають працювати за кордон, залишаючи своїх дітей на тривалий період без належної уваги й турботи. З одного боку, зрозуміло, що вони приймають таке рішення, здебільшого намагаючись захистити інтереси дітей, здобути кошти для забезпечення їх нормального харчування, придбання одягу, необхідної побутової техніки, покриття витрат на навчання тощо. Однак, з іншого боку, у таких сім'ях стає неможливим виконання основних сімейних функцій (виховної, комунікативної, рекреативної, психотерапевтичної), внаслідок чого діти залишаються сам на сам зі своїми проблемами. Не маючи можливості звернутися за порадою й підтримкою до батьків, вони вимушені самостійно шукати шляхи їх вирішення. Через це такі діти нерідко потрапляють під негативних вплив різних чинників ризику і потребують соціально-педагогічної підтримки, допомоги соціальних педагогів, соціальних працівників, педагогів, психологів.

На жаль, на сьогодні в Україні така робота практично не налагоджена через відсутність чіткої нормативної бази з боку держави, яка б захищала права зазначеної категорії дітей, через нерозробленість відповідних методик та технологій діяльності з ними, через відсутність механізмів взаємодії спеціалістів соціальних служб та представників навчальних закладів у зазначеному напрямку. Отже, на нашу думку, на сучасному етапі актуальною проблемою є налагодження зв'язків та створення системи взаємодії між соціальними службами та загальноосвітніми навчальними закладами у здійсненні соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів.

Соціально-педагогічна підтримка є різновидом соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на соціальний захист дитини і надання їй підтримки в організації себе, свого психічного стану, на

встановлення нормальних стосунків у сім'ї, школі, суспільстві, в організації її навчання, підтримки для реабілітації й адаптації [4, с. 35].

Метою соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів є надання соціально-педагогічної допомоги дітям у важких, проблемних життєвих ситуаціях, сприяння їх соціальній адаптації й успішній соціалізації, формування життєвої компетентності. Сутність такої підтримки полягає у спрямованості соціально-педагогічної діяльності на підвищення якості життя цих дітей, захист їхніх прав та інтересів, надання інформаційної, психологічної й педагогічної допомоги та підтримки [1, с. 56].

Соціально-педагогічна підтримка дітей заробітчан повинна забезпечуватися діяльністю не одного окремого соціального інституту (організації), а базуватися на спільних зусиллях, рівноправному партнерстві, взаємодії фахівців соціальних служб та працівників загальноосвітніх навчальних закладів. В основу такої взаємодії має бути покладено системний підхід, тобто такий «спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим» [5, с. 536].

Системного підходу важливо дотримуватися при вивченні педагогічних явищ та процесів. Педагогічна система представляє собою «сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого й навмисного педагогічного впливу на формування особистості з заданими якостями» [2, с. 6].

Структуру системи формують взаємозв'язки і взаємодія її складових компонентів. Ефективність системи залежить від її цілісності, систематизованості її компонентів і сумісності з навколишнім середовищем [3, с. 24].

Компонентами педагогічної системи зазвичай є: мета, зміст, організаційні форми й методи, об'єкт та суб'єкт. Такої структури будемо дотримуватися і ми під час створення системи взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів у здійсненні соціально-педагогічної підтримки дітей, батьки яких виїхали працювати за кордон.

Метою нашої системи є знаходження оптимальних шляхів, способів, методів, форм взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів для найбільш ефективного забезпечення соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів. Така

взаємодія повинна бути спрямована на створення умов для їхньої успішної соціалізації, які включають: підготовку дитини до від'їзду батьків працювати за кордон; підвищення уваги з боку працівників соціальних служб та навчальних закладів до поведінки, проблем та потреб дітей заробітчан; сприяння досягненню ними стійкого психологічного стану, усвідомленню та прийняттю системи загальнолюдських цінностей; роботу щодо формування адекватної поведінки дітей трудових мігрантів, запобігання виникненню в них проявів девіацій; допомогу в налагодженні нормальних взаємовідносин із соціальним середовищем (із батьками, один з яких або обоє знаходяться на заробітках за кордоном, родичами, вчителями, однолітками тощо); вчасне надання соціальної, педагогічної, психологічної та інших видів необхідної підтримки й допомоги.

Наступним компонентом розроблюваної нами системи взаємодії виступає її **об'єкт** – діти трудових мігрантів, які є учнями загальноосвітніх навчальних закладів і потребують соціально-педагогічної підтримки. Відсутність батьківської уваги й турботи негативно відбивається на їхньому психологічному стані: підвищується рівень тривожності, агресивності, схильності до стресових станів, з'являється невпевненість у собі, неадекватна самооцінка. Досить часто такі діти потрапляють до «групи ризику», що підвищує вірогідність їхньої дезадаптації: спотворення системи ціннісних орієнтацій, виникнення проблем у навчанні, спілкуванні з батьками, родичами, однолітками, вчителями, розвиток різних форм девіантної поведінки.

До **об'єктів** нашої системи взаємодії, окрім дітей трудових мігрантів, слід віднести також їхні сім'ї: батьків (які збираються виїхати працювати за кордон, вже там працюють або повернулися з міграції), родичів чи інших осіб, що мешкають з дітьми та займаються їхнім вихованням під час відсутності батьків, а також товаришів, друзів, однокласників, з якими спілкуються діти.

Такий склад об'єктів зумовлений тим, що соціально-педагогічна підтримка дітей заробітчан повинна здійснюватися як через безпосередній вплив на них, так і опосередковано – через вплив на їхнє найближче соціальне оточення.

Розглянемо наступний компонент системи – суб'єкти. Її **суб'єктами** є: з одного боку – соціальні служби (Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і Служби у справах дітей), а з іншого –

загальноосвітні навчальні заклади, в яких такі діти навчаються (середні загальноосвітні школи, загальноосвітні школи-інтернати, гімназії, ліцеї). Такий вибір суб'єктів є не випадковим, він має цілком логічне пояснення.

З одного боку, доцільно до роботи з дітьми трудових мігрантів залучити працівників закладів, у яких вони навчаються, адже школа для дитини є звичним середовищем перебування та спілкування, в якому вона почувається більш-менш комфортно та є адаптованою до існуючих вимог, тут їй все знайоме і близьке. У той же час шкільний соціальний педагог, психолог, класні керівники мають широкі можливості для отримання вичерпної інформації про кожну дитину шляхом проведення спостережень, тестувань, опитувань та застосування інших діагностичних методів. Саме на основі отриманих даних варто планувати подальшу роботу щодо здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів.

Та, з іншого боку, працівники навчальних закладів не в змозі повністю самостійно вирішити проблему організації такої соціально-педагогічної підтримки (хоча б через те, що ця діяльність не є їхньою основною функцією), для цього вкрай необхідною є участь у ній фахівців Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і Служби у справах дітей, які на більш високому професійному рівні зможуть спланувати і впровадити у практику різні форми, методи, методики роботи з дітьми заробітчан та їхнім соціальним оточенням відповідно до тих завдань, які поставлені перед ними чинним законодавством.

Слід зауважити, що важливим є не просто виконання своїх функцій окремо кожною із зазначених організацій, а саме тісна взаємодія, співпраця, налагоджена спільна діяльність усіх суб'єктів системи, адже важливою умовою ефективності здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів є наявність мультидисциплінарної команди фахівців, які здатні надати широкий спектр послуг (соціально-педагогічних, соціальних, психологічних, інформаційних, юридичних та ін.).

Наступним компонентом розроблюваної нами системи взаємодії є **зміст**, що полягає у здійсненні соціально-педагогічної підтримки дітей, батьки яких працюють за кордоном, спеціалістами соціальних служб та навчальних закладів. Така підтримка спрямована на вирішення різного роду проблем, надання допомоги у складних життєвих ситуаціях, сприяння адаптації та соціалізації, досягнення

гармонійного психологічного стану й налагодження взаємовідносин із соціальним середовищем.

Більш докладно сутність та зміст соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів розкриваються у реалізації її основних напрямів:

- 1) Формування психологічної стійкості особистості дитини, подолання її психологічних проблем: підвищення рівня стресостійкості; зниження тривожності; зменшення проявів агресивності; виховання впевненості у власних силах тощо.
- 2) Формування системи ціннісних орієнтацій дитини: прищеплення загальнолюдських цінностей; досягнення адекватного співвідношення сприйняття моральних та матеріальних цінностей; виховання поважного ставлення до сім'ї та родинних зв'язків, звичаїв, традицій; спрямованість на успіх у навчанні та інших видах діяльності тощо.
- 3) Формування поведінки дитини, що відповідає загальноприйнятим у суспільстві нормам і правилам: профілактика проявів девіацій; формування навичок встановлення контактної взаємодії та продуктивного спілкування з оточуючими; попередження й подолання конфліктних ситуацій; відповідальне ставлення до навчання, підвищення рівня успішності школярів тощо.

Ефективність такої соціально-педагогічної підтримки забезпечується правильним вибором форм та методів. Отже, наступним компонентом нашої системи взаємодії виступають її **форми й методи**, які можна умовно поділити на три групи:

- 1) Форми й методи взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів.
- 2) Форми й методи соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів.
- 3) Форми й методи роботи з сім'ями та найближчим соціальним оточенням дітей заробітчан.

До форм та методів взаємодії суб'єктів розроблюваної нами системи слід віднести партнерство, співробітництво та взаємодопомогу. В їх основу покладено принципи взаємоповаги, взаємопідтримки, взаємовиручки, рівноправ'я, демократичні

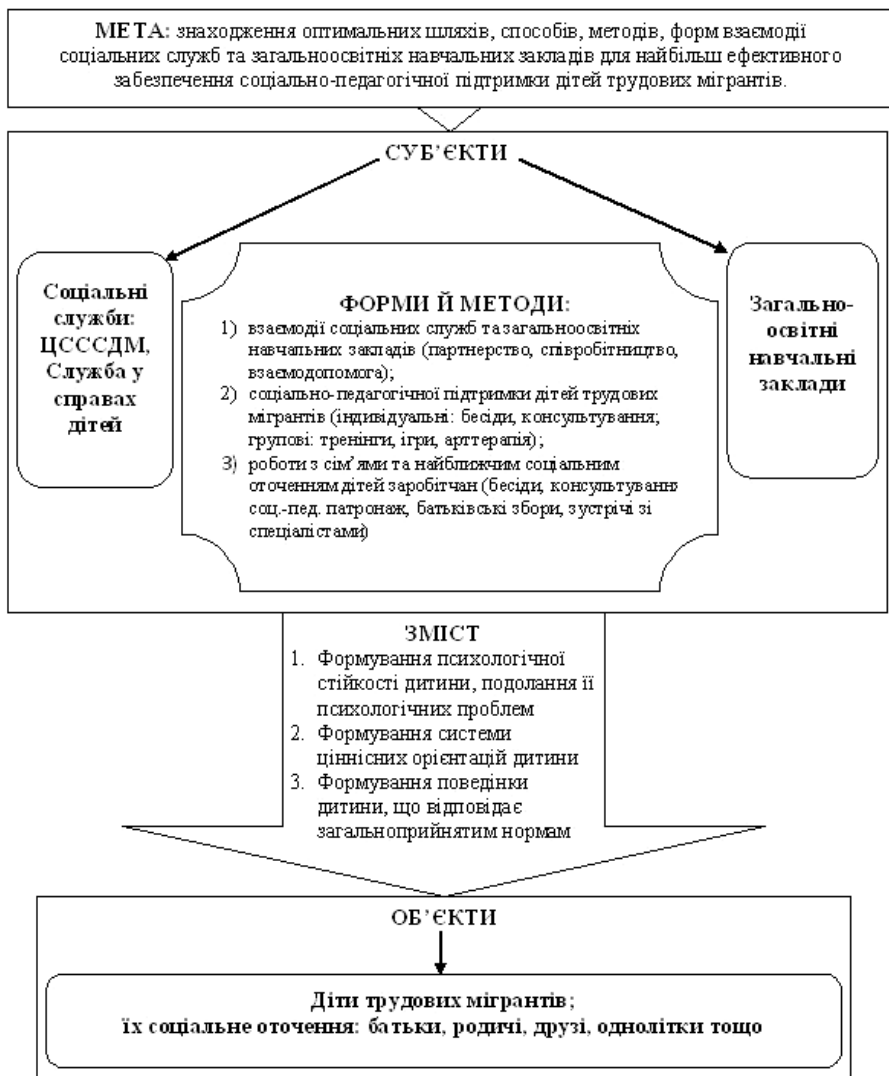
відносини, зацікавленість у результатах спільної справи, що значно підвищує ефективність їхньої взаємодії та збільшує успішність у здійсненні соціально-педагогічної підтримки дітей заробітчан.

У процесі здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів можуть використовуватися індивідуальні та групові форми й методи. До індивідуальних належать: бесіди й консультування; до групових: тренінгові заняття (соціально-психологічні та соціально-педагогічні тренінги), ігри й використання засобів мистецтва. При застосуванні зазначених форм та методів у роботі з дітьми різного віку слід враховувати їхні вікові особливості.

У роботі з сім'ями та найближчим соціальним оточенням дітей заробітчан доцільно використовувати такі методи, як бесіди, консультування, за необхідності соціально-педагогічний патронаж, а також залучати їх до участі у батьківських зборах, до зустрічей із спеціалістами різного профілю, діяльність яких може сприяти підвищенню ефективності здійснення процесу соціально-педагогічної підтримки.

Використання вказаних форм та методів дасть змогу налагодити процес здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей заробітчан у взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів на достатньо високому рівні та забезпечить умови для їхнього успішного розвитку й соціалізації.

Визначивши усі компоненти розроблюваної нами системи взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів у здійсненні соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів, можемо зобразити її схематично:

Про ефективність розробленої нами системи взаємодії соціальних служб та загальноосвітніх навчальних закладів у здійсненні

соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів остаточно зробити висновки можна буде після закінчення експериментальної роботи з її впровадження.

Література:

1. Алексеевко Т. Соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику / Т. Алексеевко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – №1. – С. 56-60.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Ильин Т. А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т. А. Ильин. – Вып. 2. – М. : Знание, 1972. – 88 с.
4. Скрипник А. В. Соціально-педагогічна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування : Проблеми виховання / А. В. Скрипник // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 3. – С. 33-41.
5. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. проф. В. П. Андрущенко – Х. : «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.